

Литература

1. Баланс. Библиотека бухгалтера. Сборник 2001 г., часть 2, С. 129 — 137.
2. Голов С. Проблеми та перспективи реформування бухгалтерського обліку в Україні// Бухгалтерський облік і аудит — 2000. — № 11.—С. 15.
3. Сухарева Л., Петренко С. Проблеми адаптації і передумови організації контролінгу у вітчизняній теорії та практиці // Бухгалтерський облік і аудит. — 2001. — № 8.— С. 33—36.
4. Управленческий учёт: Учеб. пособие /Под ред. Шеремета/. — М., 1999. — 512 с.
5. Чумаченко М. Г., Павленко А. Ф. Трансформация курса «Экономический анализ». — К.: КНЭУ. — 2001.

Нападowska Л. В., канд. техн. наук
Київський національний економічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА ЕТАПІ РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Характерною рисою сучасного етапу розвитку економіки України є глибокі перетворення, що відбуваються на мікрорівні. Зміна характеру економічних відносин рішуче впливає на систему управління. Розвиток різноманітних форм власності, наявність характерних особливостей у сферах господарювання приводить до різноманітних форм і методів управління, важливе місце в якому належить аналізу діяльності підприємства. Це пов'язано з тим, що будь-яка система управління неможлива без аналізу діяльності підприємства. З іншого боку, успіх функціонування вітчизняних підприємств тісно пов'язаний з проблемою підготовки спеціалістів в області економічного аналізу. Отже, надзвичайно актуальною є проблема трансформації курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства».

За останні 10 років видавництвами України видано майже 200 підручників, навчальних посібників і методичних посібників, збірників і монографічних робіт з економічного аналізу. Загальний аналіз структури та змісту навчальних видань свідчить про спрямованість їх на удосконалення економічного аналізу, чому в значній мірі сприяло проведення реформи бухгалтерського обліку з упровадженням Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, запровадження аудиту та управлінського обліку відповід-

но до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні».

Однак аналіз діяльності деяких вітчизняних підприємств, і зокрема гірничорудних, показав, що в більшості випадків при рішенні управлінських задач відчувається нестача саме аналітичних і оперативних даних, які характеризують реальні фінансові і виробничо-економічні процеси на момент прийняття рішень на всіх рівнях управління. Характерним є також повна відсутність стратегічного управління, а отже й аналізу. На вітчизняних підприємствах за минулі 10 років майже не відбулось змін щодо удосконалення аналізу діяльності підприємств, пов'язаних з новими умовами економічних відносин. Це свідчить, з одного боку, про суттєві недоліки в підготовці вітчизняних кадрів, а з іншого, — про інерційність та небажання керівників перебудовувати свою роботу з метою підвищення ефективності діяльності власних підприємств у нових умовах господарювання.

В умовах ринкової економіки підприємства стають повністю самостійними, а це означає, що турбота про майбутнє підприємств, про способи їх виживання і напрями розвитку в умовах ринку перекладені на плечі менеджерів конкретної організації. Відсутність необхідної інформації примушує керівників підприємств при розробці рішень спиратись на інтуїцію, підвищуючи ризик прийняття неправильного рішення. Успішна реалізація завдань управління підприємством в системі ринкових відносин вимагає від керівників усіх рівнів управління не лише високої компетентності й досвіду в конкретних сферах діяльності, а й уміння економічно правильно, адекватно оцінити існуючу ситуацію та прийняти єдино правильне рішення. Отже, основним завданням економічного аналізу в умовах ринку повинно стати сприяння прийняттю оптимальних управлінських рішень, що тісно пов'язано з підвищенням ефективності діяльності.

Тому при формуванні економічного аналізу на підприємстві необхідний підхід, зорієнтований на прийняття рішень. Слід зазначити, що прийняття рішень характерно для всіх рівнів управління та залежить від конкретно вирішуваних завдань. Так, прийняття рішень, що стосуються майбутнього підприємства, характерно для стратегічного управління. На етапі стратегічного управління здійснюється перспективний (прогнозний) аналіз діяльності підприємств та комплексний економічний аналіз. Оперативний аналіз характерний для всіх рівнів управління і пов'язаний з організацією оперативного управління. На підприємствах також повинен проводитись поточний (ретроспективний) аналіз за ре-

зультатами діяльності минулих періодів, який використовується, зокрема, для оцінки загальних тенденцій їх розвитку. Однак в умовах невизначеності та постійного ризику визначальними все ж повинні стати перспективний та оперативний аналіз.

При створенні системи економічного аналізу слід виходити із ролі, яку він відіграє в системі управління, із його доцільності задовольняти потреби, що проявляється в його корисності. Тому при формуванні економічного аналізу необхідний підхід, зорієнтований на прийняття рішень, що, в свою чергу, накладає критерій «корисності» на всю вихідну інформацію. Корисність того, що здійснює економічний аналіз, визначається не ним самим, а системою управління, яку він покликаний обслуговувати.

Постійні зміни, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищах, загострення конкурентної боротьби породжують низку проблем, від розв'язання яких залежить успіх виживання вітчизняних підприємств. Процес прийняття оптимальних рішень вимагає наявності комплексної інформації, яка найбільш повно характеризує процеси, що відбуваються не лише на підприємстві, а й у зовнішньому середовищі. Очевидна необхідність одночасного раціонального поділу і поєднання стратегічного планування та оперативної роботи, тісного поєднання довгострокового курсу із розв'язанням поточних проблем.

В умовах ринку особливої актуальності набуває прогнозний (перспективний) та оперативний аналіз. Ринкова форма господарювання примушує власників насамперед обраховувати бажане, тобто попередньо створювати модель майбутньої діяльності, а вже потім — приймати управлінські рішення щодо відповідності фактичної діяльності заздалегідь створеній інформаційній моделі. Тому для побудови моделі майбутньої діяльності підприємств важливе значення має стратегічний аналіз, а для спрямування діяльності згідно з цією моделю — оперативний.

Всі види аналізу (стратегічний, оперативний та поточний) використовуються паралельно, однак на різних етапах управління кожен із них проявляється по-різному і має цілком конкретне значення. Так, прогнозний (перспективний) аналіз використовується для розробки перспективних (стратегічних) та попередньої оцінки очікуваних результатів виконання накреслених планів. Особливістю перспективного аналізу є дослідження можливостей досягнення бажаних результатів з позицій майбутнього.

Специфічною особливістю перспективного аналізу повинна стати зміна напрямку вектору аналізу (із майбутнього в сучасне). Перспективний економічний аналіз пов'язаний з вивченням ринку та проведенням маркетингових досліджень. Він є попереднім по відношенню до господарських процесів та направлений на виявлення найбільш вигідних (з усіх можливих) альтернативних варіантів рішень, які визначаються на основі економічного прибутку (з урахуванням втрачених можливостей) в системі управлінського обліку.

Стратегічний аналіз, що ґрунтується лише на основі даних, які надходять від внутрішніх підрозділів підприємства, характерний своєю однобокістю, він не враховує результатів діяльності конкурентів, а тому не може достовірно оцінити власне положення на ринку і більш реально спланувати свою подальшу діяльність з метою прийняття маркетингових рішень щодо просування власної продукції на ринок.

Недивлячись на те, що етап перспективного аналізу є попереднім, він повинен включати всі етапи управління:

- прогнозування майбутньої моделі (бажаного стану) діяльності підприємства;
- обґрунтування перспективних напрямків діяльності підприємства;
- оцінку очікуваних результатів діяльності з точки зору їх ефективності.

Всі завдання перспективного аналізу повинні вирішуватись системно та бути направленими на досягнення стратегічних цілей підприємства.

Сучасна вітчизняна і зарубіжна теорія містить велику кількість методів та прийомів перспективного аналізу, однак головною проблемою залишається вирішення на їх основі можливих нестандартних проблем. Особливістю прогнозування даних є те, що вони менш точні у порівнянні з фактичними, однак їх аналіз дозволяє спрямувати діяльність підприємства в необхідному напрямку.

Після етапу стратегічного управління, а отже і стратегічного аналізу, як правило, настає етап реалізації накреслених планів. Цей етап включає три основні періоди:

- довгострокове управління з періодом 3—5, 10 і більше років;
- поточне управління — з періодом до 1 року;
- короткострокове — з інтервалом до 1 року (декаду, добу, зміну, годину).

Періоди, за які повинен здійснюватись аналіз, залежить від багатьох чинників, і зокрема, від частоти та величини зміни цих показників та їх впливу на розвиток керованого об'єкта.

Метою оперативного економічного аналізу є економічна оцінка ефективності діяльності та ефективності прийняття рішень. Ефективна діяльність підприємств потребує щоденних оперативних даних, які стосуються не лише обсягів виробництва, відвантаження продукції, але і формування собівартості продукції, прийняття управлінських рішень та ін. Це пов'язано з тим, що виявлення відхилень до або під час здійснення будь-якого процесу дає змогу керівникам структурних підрозділів втручатись в хід виробництва і попереджувати необґрунтовані втрати, що має велике значення для підвищення ефективності діяльності. Оперативний економічний аналіз ефективний лише за умови, якщо він здійснюється під час чи після здійснення господарських процесів та в інтервалах, що забезпечують ефективне функціонування виробничих процесів. Основою проведення оперативного аналізу є дані про відхилення, що формуються за методами нормативного обліку («стандарт-кост») та «директ-косту». З їх допомогою, зокрема, вирішуються проблеми, пов'язані з визначенням ціни в умовах економічного спаду та обмежуючих чинників, оптимального асортименту продукції та ін.

Отже, надзвичайне значення має використання перспективного, оперативного та поточного видів аналізу, що здійснюються в системі управлінського обліку та направлені на вирішення оперативних рішень та рішень, пов'язаних з майбутнім підприємства.

Очевидно, що в сучасний період з метою скорочення витрат і збільшення прибутку мету та завдання економічного аналізу кожного підприємства слід зорієнтувати, головним чином, на потреби управління підприємством та його структурними підрозділами.

Отже, у сучасних умовах необхідно розв'язання двох основних проблем в системі економічного аналізу. Перша пов'язана з розробкою теоретичних, організаційних і методологічних основ економічного аналізу, які б відповідали умовам ринкової економіки. По-друге, акценти в роботі повинні зміститися у бік максимального задоволення потреб внутрішніх користувачів. Для цього слід створити ефективну систему економічного аналізу, яка б повністю відповідала цілям оптимізації діяльності, скорочення витрат, розширення ринків збуту, зменшення ризику, підвищення конкурентоспроможності продукції та збільшення прибутків.

Таким чином, у сучасний період необхідно створити економічний аналіз, який би відповідав потребам управління для вирішення комплексних завдань в системі управління.